

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»

на тему: «Правове регулювання діяльності НБУ»

Студентка групи: ПР-31
Белей Ангеліна Романівна
Керівник: к.ю.н., доц. Ментух Н.Ф.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____
Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ	
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ.....	5
1.1. 1.1. Поняття, правова природа та місце Національного банку України в системі органів державної влади	5
1.2. Джерела правового регулювання діяльності Національного банку України ..	10
1.3. Принципи, функції та основні завдання Національного банку України	15
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ	20
2.1. Правове регулювання повноважень НБУ у сфері грошово-кредитної політики та емісії грошей	20
2.2. Правове регулювання банківського нагляду, ліцензування та застосування заходів впливу.....	23
2.3. Правове регулювання діяльності НБУ у сфері платіжних систем, валютного регулювання та захисту прав споживачів фінансових послуг	27
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО	
БАНКУ УКРАЇНИ.....	31
3.1. Актуальні проблеми реалізації повноважень НБУ в сучасних умовах.....	31
3.2. Адаптація правового регулювання діяльності НБУ до європейських стандартів	35
3.3. Напрями вдосконалення законодавства та практики діяльності Національного банку України.....	39
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Належне функціонування фінансової системи держави неможливе без ефективного правового регулювання діяльності центрального банку. В Україні цю функцію виконує Національний банк України, який здійснює монетарні, наглядові, валютно-регуляторні та інші повноваження у фінансовій сфері. У сучасних умовах роль НБУ істотно посилилася, оскільки від реалізації його компетенції залежить стабільність національної валюти, стійкість банківської системи, безперервність розрахунків і фінансова безпека держави. Це й визначає актуальність теми курсової роботи.

Науково-практичне значення теми полягає в тому, що дослідження правового регулювання діяльності НБУ дає змогу з'ясувати його місце в системі органів державної влади, межі компетенції, виявити сучасні проблеми реалізації його повноважень та окреслити напрями вдосконалення законодавства і практики. Особливої ваги ця тема набуває у зв'язку з євроінтеграційними процесами, цифровізацією фінансового ринку та потребою адаптації українського фінансового законодавства до європейських стандартів.

Окремі аспекти правового статусу, функцій і повноважень НБУ вже досліджувалися у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі. Водночас комплексний аналіз правового регулювання діяльності НБУ з урахуванням сучасних змін у фінансовій сфері, розширення його регуляторної компетенції та адаптації до права Європейського Союзу зберігає свою актуальність і потребує подальшого наукового опрацювання.

Метою курсової роботи є комплексний аналіз правового регулювання діяльності Національного банку України, визначення особливостей його правового статусу, основних напрямів реалізації повноважень, а також виявлення актуальних проблем і формулювання напрямів удосконалення законодавства та практики діяльності НБУ. Для досягнення поставленої мети необхідно: з'ясувати поняття,

правову природу та місце НБУ в системі органів державної влади; охарактеризувати джерела, принципи, функції та основні завдання НБУ; проаналізувати правове регулювання його повноважень у сфері грошово-кредитної політики, емісії грошей, банківського нагляду, ліцензування, застосування заходів впливу, платіжних систем, валютного регулювання та захисту прав споживачів фінансових послуг; виявити актуальні проблеми реалізації повноважень НБУ; дослідити адаптацію правового регулювання його діяльності до європейських стандартів; сформулювати напрями вдосконалення законодавства та практики діяльності Національного банку України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі організації та здійснення діяльності Національного банку України як особливого суб'єкта публічного управління у фінансовій сфері.

Предметом дослідження є норми Конституції України, законів України, підзаконних нормативно-правових актів, міжнародно-правових актів, наукові підходи та практика, що визначають правові засади діяльності Національного банку України.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання. Діалектичний метод використано для дослідження розвитку правового регулювання діяльності НБУ; формально-юридичний — для аналізу нормативно-правових актів; системно-структурний — для характеристики місця НБУ в системі органів державної влади та системі фінансового регулювання; порівняльно-правовий — для оцінки адаптації національного законодавства до європейських стандартів; логіко-юридичний — для формулювання висновків і узагальнень за результатами дослідження. Структура курсової роботи зумовлена її метою, завданнями та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

1.1. Поняття, правова природа та місце Національного банку України в системі органів державної влади

Поняття, правову природу та місце НБУ в системі органів державної влади доцільно розглядати у тісному взаємозв'язку, оскільки лише такий підхід дає змогу правильно визначити його реальний статус у механізмі держави. Науково коректний аналіз цього питання не може обмежуватися лише переліком повноважень НБУ або загальним твердженням про те, що він є центральним банком держави. На мою думку, для повноцінного розуміння статусу Національного банку України важливим є не тільки функціональний, а й інституційний аспект, тобто відповідь на питання, яке саме місце він займає серед інших органів держави і чому законодавець не ототожнює його зі звичайними органами виконавчої влади. Саме через це поняття НБУ необхідно розкривати одночасно через Конституцію України, спеціальний закон і сучасні наукові підходи.

Вихідною нормою для характеристики Національного банку України є стаття 99 Конституції України, у якій встановлено: «Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави - Національного банку України» [1]. Це положення має фундаментальне значення, оскільки на рівні Основного Закону закріплює не допоміжне чи технічне повноваження, а базове конституційне призначення НБУ. На мою думку, уже сама конституційна фіксація такої функції свідчить, що Національний банк України не є другорядною адміністративною ланкою. Його діяльність прямо пов'язана із забезпеченням стійкості національної валюти, а отже, із реалізацією одного з найнеобхідніших публічних інтересів держави. Саме тому НБУ слід розглядати як інституцію конституційного значення, через яку держава здійснює особливий вид фінансової влади.

Конституційне розуміння статусу НБУ конкретизується у Законі України «Про Національний банк України», де прямо зазначено: «НБУ є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління» [2]. На мою думку, саме це законодавче формулювання найточніше розкриває юридичне поняття НБУ. Воно одночасно відображає дві визначальні ознаки його статусу. По-перше, Національний банк України є центральним банком держави, тобто спеціалізованою інституцією у сфері грошового обігу, монетарної політики, банківського регулювання та фінансової стабільності. По-друге, він є органом державного управління, тобто суб'єктом публічної влади, наділеним владно- організаційними повноваженнями. Особливо важливим у цій нормі є слово «особливим», оскільки саме воно показує, що НБУ належить до державного механізму, але не збігається зі статусом звичайних центральних органів виконавчої влади. На мою думку, законодавець свідомо підкреслює його спеціальний правовий режим, зумовлений характером покладених на нього функцій.

Правова природа Національного банку України є комплексною і не може бути пояснена лише в межах однієї галузі права. НБУ поєднує ознаки конституційного інституту, органу державного управління і спеціального фінансового регулятора. Такий висновок підтверджується і сучасною навчальною літературою. У підручнику «Банківська система» 2023 року зазначено: «Сьогодні центральні банки більшості країн – це економічно самостійні центральні органи державного управління» [3, с. 62]. На мою думку, ця теза має важливе методологічне значення для характеристики НБУ, оскільки дозволяє побачити його не як виняткове національне явище, а як різновид сучасного державного інституту, властивого багатьом правовим системам. Саме в цьому і полягає специфіка правової природи центрального банку: він входить до системи державного управління, але водночас має такий рівень самостійності, без якого ефективного виконання його публічного мандата було б неможливим. На мою думку, щодо НБУ це особливо важливо, бо його рішення впливають не на окрему адміністративну сферу, а на всю фінансову систему держави.

Комплексний характер правової природи НБУ прямо підтверджується і чинним законом. Стаття 4 Закону України «Про Національний банк України» встановлює: «Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює витрати за рахунок власних доходів, а у визначених цим Законом випадках - також за рахунок коштів Державного бюджету України» [2]. На мою думку, цю норму не слід сприймати вузько, лише як припис про фінансування чи майнову відокремленість. Її значення значно ширше. Економічна самостійність НБУ є однією з юридичних гарантій його функціональної незалежності, а отже, і передумовою належного виконання його конституційної функції. Якби центральний банк був повністю залежним від поточного адміністративного чи бюджетного впливу інших органів, це істотно послаблювало б його здатність проводити послідовну монетарну політику та виконувати стабілізаційну роль. Саме тому, на мою думку, економічна самостійність є не другорядною організаційною рисою, а сутнісною ознакою правової природи Національного банку України. Окремого розгляду потребує питання про місце Національного банку України в системі органів державної влади. Саме тут особливо важливими є сучасні доктринальні підходи. У статті Д. В. Сокалюка 2024 року прямо зазначено: «Під “правовим статусом” центрального банку, на нашу думку, доцільно було б розуміти місце центрального банку в системі органів державної влади з урахуванням її розділу на гілки» [4, с. 89]. На мою думку, це формулювання є найбільш вдалим для наукового розкриття статусу НБУ, оскільки воно зміщує акцент із простого опису функцій на питання інституційного розташування центрального банку в загальному механізмі держави. Для курсової роботи це має особливе значення, бо дозволяє показати, що правовий статус НБУ не зводиться до суми окремих повноважень. Його потрібно оцінювати через те, яке місце він посідає серед інших органів державної влади, як співвідноситься з ними та чому має особливий, а не звичайний адміністративний статус.

У тому ж дослідженні слушно підкреслено, що питання про це місце залишається відкритим та дискусійним. На мою думку, така оцінка є цілком

обґрунтованою. З одного боку, Національний банк України безперечно входить до системи органів державної влади, оскільки діє на підставі Конституції і законів України, здійснює владно-організаційні повноваження, приймає обов'язкові акти та впливає на поведінку учасників фінансового ринку. З іншого боку, його неможливо повністю прирівняти до звичайного центрального органу виконавчої влади. Причина полягає в тому, що статус НБУ побудований на іншій юридичній логіці: він має спеціальний конституційний мандат, окреме законодавче визначення, гарантії самостійності та особливу модель взаємодії з іншими державними органами. Саме тому, на мою думку, найбільш переконливим є підхід, за яким НБУ слід розглядати як особливий публічно-правовий інститут держави, який входить до системи органів державної влади, але не розчиняється повністю в жодній із її класичних гілок. Такий висновок підтверджується і законодавчою моделлю підзвітності Національного банку України. Стаття 51 Закону України «Про Національний банк України» передбачає: «Національний банк підзвітний Президенту України та Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень» [2]. Підзвітність у цьому випадку означає, що НБУ не є інституцією, відокремленою від державного механізму. Навпаки, він включений у систему публічної влади та взаємодіє з основними конституційними суб'єктами. Однак, на мою думку, ця підзвітність не означає підлеглості у звичайному адміністративному сенсі. Вона свідчить лише про конституційно визначений зв'язок між центральним банком і державою, який забезпечує легітимність його функціонування, але не перетворює НБУ на звичайний виконавчий орган.

Ще більш виразно особливе місце НБУ в системі органів державної влади проявляється через гарантії невтручання. Стаття 53 Закону України «Про Національний банк України» встановлює: «Не допускається втручання органів державної влади у виконання функцій і повноважень Національного банку» [2]. На мою думку, саме ця норма найкраще демонструє справжню правову логіку статусу НБУ. Вона підтверджує, що центральний банк входить до системи державної влади,

але водночас не може бути звичайною адміністративно підпорядкованою ланкою. Саме в цьому і полягає його особливе місце: він є державним органом за природою, але функціонує за правилами, покликаними гарантувати йому достатній рівень самостійності. Без такої конструкції центральний банк втрачав би свою здатність діяти як інституція довгострокової фінансової стабільності.

Державно-владний характер НБУ додатково підтверджується тим, що його акти мають нормативний і обов'язковий характер. Що передбачено Статтею 56 Закону України «Про Національний банк України». На мою думку, це положення є надзвичайно важливим для характеристики правової природи НБУ, оскільки воно чітко показує, що йдеться не просто про фінансову установу, а про суб'єкта публічної влади, здатного встановлювати загальнообов'язкові правила поведінки. Саме наявність такої нормативної компетенції відрізняє Національний банк України від звичайних суб'єктів банківської сфери і підтверджує його місце в системі органів державної влади як особливого владного інституту.

Сучасна наукова література додатково підтверджує, що статус НБУ не є застиглим і має тенденцію до ускладнення. У статті 2025 року зазначено, що НБУ «розширив свій правовий статус спеціальним з таких, – набув адміністративно-правового статусу як регулятора у сфері ринків небанківських фінансових послуг» [5, с. 324]. На мою думку, ці висновки мають велике значення для сучасного розуміння правової природи НБУ. Вони показують, що сьогодні НБУ вже не можна описати лише як центральний банк у вузькому монетарному значенні. Його роль значно ширша: він виступає ключовим державним регулятором значної частини фінансового ринку. Саме тому поняття, правову природу та місце НБУ доцільно розглядати в єдності: як центрального банку держави, особливого органу державного управління і водночас спеціального публічного регулятора фінансової сфери.

Отже, Національний банк України доцільно визначати як центральний банк держави, особливий центральний орган державного управління та спеціальний

публічно-правовий інститут, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Його правова природа, на мою думку, полягає у поєднанні ознак конституційного інституту, органу державного управління, економічно самостійної юридичної особи публічного права та фінансового регулятора. Місце НБУ в системі органів державної влади також є особливим: він входить до цієї системи, взаємодіє з її основними суб'єктами, є підзвітним у передбачених законом межах, але не зводиться повністю до моделі звичайного органу виконавчої влади. Саме така характеристика, на мою думку, найбільш повно, логічно і науково коректно відображає сучасний статус Національного банку України і найкраще відповідає змісту цього підпункту курсової роботи.

1.2. Джерела правового регулювання діяльності Національного банку України

Джерела правового регулювання діяльності НБУ становлять багаторівневу та внутрішньо узгоджену систему нормативно-правових актів, у межах якої визначаються статус НБУ, його функції, компетенція, межі владного впливу, форми регуляторної діяльності та процедурні механізми реалізації повноважень. Для наукового аналізу важливо розглядати ці джерела не як випадковий набір актів, а як ієрархічно побудовану правову конструкцію, де кожен рівень виконує окрему функцію. На мою думку, саме така системність є однією з ознак сучасного правового статусу НБУ: центральний банк діє не на підставі одного спеціального закону, а в межах широкого нормативного комплексу, який поєднує конституційні засади, законодавче регулювання, міжнародно-правові орієнтири та власне підзаконне нормотворення Національного банку.

Перший і найвищий рівень цієї системи становить Конституція України. Саме вона визначає базові передумови діяльності НБУ: закріплює гривню як грошову одиницю України, покладає на центральний банк основну функцію забезпечення стабільності грошової одиниці, визначає роль Ради Національного банку, а також

фіксує загальні принципи функціонування органів державної влади, що поширюються і на НБУ. На мою думку, значення Конституції як джерела правового регулювання діяльності НБУ полягає не лише в тому, що вона формально стоїть на вершині ієрархії актів, а в тому, що вона задає саму модель легітимації діяльності центрального банку: НБУ існує і функціонує як інституція конституційного значення, а всі інші джерела лише розгортають і деталізують цей первинний нормативний каркас.

Центральне місце в системі джерел займає Закон України «Про Національний банк України». Саме цей закон є основним спеціальним актом, який комплексно врегулює діяльність НБУ. У ньому визначено правовий статус Національного банку, його завдання, функції, повноваження, систему органів управління, засади підзвітності, гарантії невтручання, економічну самостійність і право видавати нормативно-правові акти з питань, віднесених до його компетенції. На мою думку, цей закон слід розглядати як системоутворювальне джерело, оскільки саме через нього Національний банк отримує юридичну можливість діяти як центральний банк, як орган державного управління і як спеціальний регулятор фінансового ринку. Якщо Конституція формує загальну правову рамку, то Закон «Про Національний банк України» створює безпосередню нормативну модель повсякденної діяльності НБУ. Саме тому в структурі джерел його роль є визначальною.

Наступний рівень становлять спеціальні закони, які регулюють окремі напрями діяльності НБУ. Насамперед це Закон України «Про банки і банківську діяльність». Його значення полягає в тому, що він визначає правові засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків, а також формує законодавчу основу банківського нагляду, ліцензування, корпоративного управління в банках та застосування заходів впливу. Для діяльності НБУ цей акт є фундаментальним, бо саме він визначає предмет регулювання у класичному для центрального банку секторі — банківській системі. На мою думку, без цього закону

Закон «Про Національний банк України» залишався б надто загальним, адже не давав би належного нормативного наповнення щодо самих банків як об'єкта регуляторного впливу.

Також важливим є Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії». Його роль суттєво зросла після передачі значної частини повноважень із регулювання небанківського фінансового ринку до Національного банку. Цей закон встановлює загальні засади функціонування ринку фінансових послуг, визначає правовий статус фінансових компаній та інших надавачів фінансових послуг, а також характеризує інструменти державного регулювання і нагляду. На мою думку, саме цей акт є одним із найважливіших доказів того, що сучасний НБУ вже не можна сприймати виключно як регулятора банківської системи. Його нормативна база і його компетенція істотно розширилися, а отже, змінилося і саме розуміння меж його правового регулювання. НБУ фактично функціонує в режимі міжсекторального фінансового регулювання, і Закон «Про фінансові послуги та фінансові компанії» є основною законодавчою опорою цього процесу.

Самостійну групу джерел становлять закони, що регулюють окремі функціональні напрями діяльності НБУ. Закон України «Про платіжні послуги» створює сучасну правову основу для функціонування платіжного ринку, платіжних систем, надавачів платіжних послуг, електронних грошей і загалом платіжної інфраструктури. Його значення для НБУ полягає в тому, що він нормативно оформлює одну з найдинамічніших сфер сучасного фінансового регулювання — сферу платежів та фінтеху. Закон України «Про валюту і валютні операції» визначає правові засади валютного регулювання та валютного нагляду, тобто формує ще один традиційний напрям діяльності центрального банку. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів » закріплює наглядову роль НБУ у сфері фінансового моніторингу щодо банків та інших піднаглядних установ. Закон України «Про адміністративну процедуру» не є спеціально банківським актом, однак його значення для НБУ постійно посилюється, оскільки

він задає загальні процедурні стандарти для індивідуальних адміністративних рішень, авторизаційних процедур, розгляду документів і взаємодії з учасниками ринку. На мою думку, сукупність цих актів переконливо доводить, що джерела правового регулювання діяльності НБУ давно вийшли за межі лише банківського законодавства і нині охоплюють платіжне, валютне, фінансово-моніторингове та загальноадміністративне регулювання.

До джерел правового регулювання діяльності НБУ слід також віднести закони, що визначають правові засади окремих сегментів небанківського фінансового ринку, у межах яких Національний банк здійснює державне регулювання. Передусім ідеться про Закон України «Про страхування» та Закон України «Про кредитні спілки». Їх роль полягає в тому, що вони не просто регулюють відповідні сегменти ринку, а прямо формують нормативну основу для здійснення НБУ регуляторних і наглядових повноважень у цих секторах. На мою думку, включення таких актів до нормативної бази НБУ є вкрай важливим з методологічного погляду, оскільки воно демонструє: сучасний центральний банк України діє в ширшому фінансовому середовищі, ніж класична банківська система, а тому його правове регулювання набуває виразно міжсекторального характеру. Це також пояснює, чому підзаконне нормотворення НБУ в останні роки значно активізувалося саме у сферах страхування, фінансових компаній і кредитної кооперації. Важливе місце у системі джерел, що визначають правові засади діяльності НБУ, належить міжнародним договорам України, насамперед Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Її роль виявляється в тому, що саме вона визначає загальний вектор наближення українського законодавства до європейських стандартів у фінансовій, банківській, платіжній та корпоративній сферах. У практичному вимірі це впливає на реформування законодавства про фінансові послуги, страхування, платіжний ринок, корпоративне управління та наглядові механізми. На мою думку, Угода про асоціацію виконує в системі джерел діяльності НБУ не щоденну операційну, а стратегічну функцію: вона не підміняє національне

законодавство, але визначає його вектор оновлення і наближення до права ЄС. Саме тому міжнародно-правовий блок є необхідним елементом характеристики джерел правового регулювання діяльності НБУ.

Підзаконний рівень правового регулювання діяльності Національного банку України формується насамперед власними нормативно-правовими актами НБУ, які конкретизують законодавчі положення і надають їм практичного змісту. У банківській сфері визначальне значення мають «Положення про ліцензування банків», «Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах», «Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах», а також «Положення про застосування Національним банком України заходів впливу». Саме ці акти встановлюють вимоги до входу банків на ринок, до побудови систем управління ризиками, внутрішнього контролю, корпоративної організації та до порядку реагування НБУ на порушення банківського законодавства. На мою думку, значення цього блоку актів полягає в тому, що через них загальні приписи законів трансформуються у чіткі регуляторні стандарти, без яких ефективний банківський нагляд був би неможливим. У сфері небанківських фінансових послуг підзаконне регулювання НБУ має ще більш спеціалізований характер. Тут ключову роль відіграють «Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг», «Положення про організацію та проведення інспекційних перевірок на ринках небанківських фінансових послуг», а також «Положення про порядок здійснення адміністративного провадження, загальні вимоги до документів і порядок їх подання до Національного банку України в межах окремих процедур». Для окремих сегментів ринку особливе значення мають також «Положення про вимоги до системи управління страховика» і «Положення про вимоги до системи корпоративного управління та системи внутрішнього контролю фінансової компанії». На мою думку, саме цей масив актів найкраще відображає сучасну

трансформацію Національного банку України у багатофункціонального фінансового регулятора, який не лише здійснює емісійну та наглядову діяльність у банківському секторі, а й формує деталізовані правила входу на ринок, проведення перевірок, застосування заходів впливу та організації внутрішнього управління у небанківських фінансових установах.

Отже, джерела правового регулювання діяльності НБУ утворюють ієрархічну, змістовно розгалужену та функціонально диференційовану систему. Її основу становить Конституція України, системоутворювальним центром є Закон України «Про Національний банк України», профільне наповнення забезпечують спеціальні закони у банківській, небанківській, платіжній, валютній, страховій та процедурній сферах, міжнародно-правовий вимір задає стратегічний вектор модернізації, а практичну деталізацію забезпечують нормативно-правові акти самого НБУ. На мою думку, така побудова джерельної бази є оптимальною для діяльності центрального банку: вона поєднує правову визначеність, гнучкість, професійну спеціалізацію та здатність оперативно реагувати на зміни фінансового ринку, не виходячи за межі принципу законності. Саме тому характеристика джерел правового регулювання діяльності НБУ має важливу роль для розуміння його сучасного статусу в системі публічної влади.

1.3. Принципи, функції та основні завдання Національного банку України

Принципи, функції та основні завдання НБУ є взаємопов'язаними елементами його правового статусу, через які розкривається зміст діяльності НБУ як особливого центрального органу державного управління. Для цілей курсової роботи ці категорії доцільно розглядати саме в такій послідовності, оскільки принципи визначають засади організації та діяльності НБУ, функції відображають основні напрями його владно-організаційного впливу, а завдання показують цілі, на досягнення яких

спрямоване здійснення відповідних функцій. У науковій літературі обґрунтовано зазначено, що «реалізація будь-якої функції органу публічної влади можлива лише у випадку її нормативного закріплення» [6, с. 161]. Саме тому характеристика принципів, функцій і завдань НБУ має ґрунтуватися насамперед на Конституції України та Законі України «Про Національний банк України», а наукові положення слід використовувати для їх системного тлумачення.

Аналіз принципів НБУ слід починати зі статті 2 Закону України «Про Національний банк України», відповідно до якої НБУ є особливим центральним органом державного управління, «принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України» [2]. Отже, закон прямо фіксує існування принципів організації НБУ, хоча й не подає їх у вигляді одного завершеного переліку. Саме тому при розкритті цього питання виправданим є звернення до наукової літератури. До них належать: незалежність, підзвітність Президенту України і Верховній Раді України, економічну самостійність, господарську автономність, кошторисне фінансування, некомерційний характер діяльності та централізованість. Такий підхід є вдалим, оскільки він не підміняє закон, а систематизує його зміст і дозволяє логічно розкрити засади організації та функціонування НБУ.

Нормативний зміст цих принципів досить чітко простежується у спеціальному законі. Передусім ідеться про принцип економічної самостійності, адже стаття 4 встановлює, що Національний банк є «економічно самостійним органом» [2]. Не менш важливим є принцип підзвітності, який прямо закріплений у статті 51: «Національний банк підзвітний Президенту України та Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень» [2]. Водночас ця підзвітність не заперечує незалежного становища НБУ, бо стаття 53 передбачає: «Не допускається втручання органів державної влади у виконання функцій і повноважень Національного банку» [2]. У сукупності ці положення дають підстави стверджувати, що до основних принципів НБУ належать інституційна незалежність, економічна

самостійність, підзвітність, невтручання у здійснення його повноважень та публічно- службовий, а не комерційний характер його діяльності.

Функції НБУ визначені значно чіткіше, ніж принципи. Їх ядро закріплено вже на конституційному рівні. Стаття 99 Конституції України встановлює: «Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави » [1]. Це положення конкретизується у статті 6 Закону України Про НБУ, згідно з якою «основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України» [2]. Отже, саме забезпечення стабільності гривні виступає системоутворювальним ядром усієї функціональної компетенції Національного банку, а тому інші напрями його діяльності повинні тлумачитися і реалізовуватися у зв'язку з цією основною функцією, а не ізольовано від неї.

Інші функції НБУ розкриваються у статті 7 Закону України «Про Національний банк України». З її змісту випливає, що НБУ «визначає та проводить грошово-кредитну політику» [2], «монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує готівковий грошовий обіг» [2], «виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування» [2], «здійснює державне регулювання на платіжному ринку» [2], «здійснює банківське регулювання та нагляд» [2], а також «здійснює валютне регулювання, визначає порядок виконання операцій в іноземній валюті» [2]. Чинна редакція цього ж Закону також передбачає, що НБУ «відповідно до закону здійснює емісію цифрових грошей Національного банку, визначає порядок їх випуску, зберігання та погашення, а також особливості виконання платіжних операцій з їх застосуванням» [2]. Саме тому сучасні функції НБУ мають не вузько монетарний, а комплексний монетарний, банківський, платіжний, валютний та загальнофінансовий характер.

Основні завдання НБУ зумовлені його конституційно-правовим статусом і законодавчо визначеним призначенням та відображають конкретні результати, на досягнення яких спрямована його діяльність. Якщо функції НБУ характеризують загальний зміст і основні напрями його роботи, то завдання дають можливість

точніше окреслити практичні цілі, яких він повинен досягати при здійсненні своїх повноважень. Насамперед діяльність Національного банку пов'язана із забезпеченням стабільності національної грошової одиниці, що реалізується, зокрема, через підтримання належного рівня цінової стабільності. Поряд із цим важливим завданням НБУ є сприяння стійкому функціонуванню фінансової системи, передусім банківського сектору. Не менш важливо й те, що в межах наданої йому компетенції Національний банк має здійснювати свою діяльність так, щоб сприяти стабільному розвитку національної економіки, узгоджуючи власні дії із загальними засадами економічної політики держави, але не підриваючи виконання своєї ключової функції. Таким чином, до основних завдань НБУ слід віднести забезпечення стабільності гривні, підтримання цінової стабільності, сприяння фінансовій стійкості та участь у формуванні умов для сталого економічного розвитку.

Важливо й те, що завдання НБУ не можуть тлумачитися як комерційні чи суто фіскальні. Їх публічно-правова природа прямо впливає з норми, відповідно до якої «Одержання прибутку не є метою діяльності Національного банку» [2]. Це свідчить про те, що діяльність НБУ не спрямована на одержання прибутку як на самостійну ціль, а підпорядкована забезпеченню належного функціонування грошово-кредитної, банківської та фінансової системи держави. Саме тому його завдання мають публічно-правовий, загальнодержавний характер і реалізуються в інтересах суспільної стабільності, а не задля досягнення приватної економічної користі.

Отже, принципи, функції та основні завдання Національного банку України слід розглядати не ізольовано, а як взаємопов'язані складові його правового статусу. Принципи визначають засади організації та діяльності НБУ і забезпечують поєднання його незалежності з публічною відповідальністю.

Функції розкривають основні напрями його діяльності, серед яких визначальне місце посідає забезпечення стабільності грошової одиниці України.

Завдання конкретизують ті результати, на досягнення яких спрямоване здійснення цих функцій, передусім досягнення цінової та фінансової стабільності, а також підтримка стійкого економічного розвитку в межах, сумісних із конституційним призначенням НБУ. Саме така побудова підпункту найбільш повно, логічно й науково коректно відповідає темі курсової роботи про правове регулювання діяльності НБУ.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

2.1. Правове регулювання повноважень НБУ у сфері грошово-кредитної політики та емісії грошей

Правове регулювання повноважень НБУ у сфері грошово-кредитної політики та емісії грошей посідає важливе місце в системі його компетенції, оскільки саме в цій частині найбільш безпосередньо реалізується конституційне призначення НБУ як центрального банку держави. Конституція України встановлює: «Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку» [1]. Це означає, що повноваження НБУ в монетарній сфері не можна зводити лише до технічного управління грошовим обігом. У правовому розумінні йдеться про закріплений законом механізм впливу на стан національної валюти, рівень цінової стабільності, банківську ліквідність і загальну стійкість фінансової системи держави. На мою думку, саме ця сфера найкраще показує, що НБУ є не просто спеціалізованою фінансовою установою, а особливим публічно-правовим інститутом, наділеним виключними владними повноваженнями.

Нормативну основу цього напрямку становить передусім Закон України «Про Національний банк України», який визначає як цілі монетарної діяльності НБУ, так і порядок реалізації відповідних повноважень. Закон пов'язує грошово-кредитну політику з досягненням цінової стабільності, а також із сприянням фінансовій стабільності в межах компетенції Національного банку. Саме тому правове регулювання цієї сфери має не вузько економічний, а комплексний характер: воно охоплює визначення цілей, розподіл компетенції між внутрішніми органами НБУ, закріплення спеціальних інструментів та нормативне визначення правового режиму грошей як об'єкта емісії. На мою думку, сила законодавчої моделі полягає в тому, що вона поєднує стратегічну визначеність із достатньою гнучкістю для реагування на зміни макрофінансової ситуації.

Особливістю правового регулювання грошово-кредитної політики є чітке розмежування повноважень між Радою Національного банку та Правлінням Національного банку. Закон прямо визначає: « основними завданнями Ради Національного банку є розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за проведенням грошовокредитної політики» [2]. Отже, саме Рада НБУ формує стратегічний напрям монетарної політики та контролює його дотримання. Натомість Правління забезпечує практичну реалізацію цієї політики через застосування конкретних інструментів. На мою думку, така модель є внутрішньо збалансованою, оскільки стратегічне планування і поточне управління не зосереджуються в одному центрі, а розмежовуються між різними органами всередині НБУ. Це дає змогу поєднати професійний характер монетарних рішень із внутрішнім інституційним контролем за їх загальною спрямованістю.

Важливо, що законодавство не розглядає грошово-кредитну політику як сукупність випадкових або ситуативних рішень. Вона оформлюється як послідовний середньостроковий курс діяльності Національного банку, спрямований на досягнення цілей, визначених законом. Для реалізації цього курсу НБУ наділений системою спеціальних інструментів, серед яких основне значення мають процентна політика, регулювання обов'язкових резервів, рефінансування банків, валютні інтервенції та операції з фінансовими інструментами на відкритому ринку. У правовому розумінні це означає, що кожен із таких інструментів є не просто економічним засобом впливу, а формою здійснення повноважень, прямо передбачених законом. На мою думку, саме тут найкраще видно, що монетарна діяльність НБУ побудована на принципі правової визначеності: Національний банк не довільно обирає способи впливу на грошовий ринок, а діє в межах нормативно окресленого інструментарію.

Не менш важливою складовою цього підпункту є правове регулювання емісійних повноважень НБУ. Закон України «Про Національний банк України» передбачає, що НБУ «монопольно здійснює емісію національної валюти України »

[2]. Більш розгорнуто це повноваження сформульовано в статті 34, відповідно до якої «Виключне право введення в обіг (емісія) гривні і розмінної монети, організація їх обігу та вилучення з обігу належить Національному банку» [2]. Отже, емісійна компетенція НБУ охоплює не лише випуск грошей як окрему дію, а весь правовий цикл їх існування: введення в обіг, організацію циркуляції, підтримання належного стану готівкового обігу та вилучення непридатних грошових знаків. На мою думку, саме емісійні повноваження найбільш виразно демонструють державницьку природу НБУ, адже йдеться про реалізацію однієї з базових ознак фінансового суверенітету держави.

Юридичний зміст емісії полягає також у тому, що закон визначає особливий статус самих грошових знаків. Банкноти і монети є зобов'язаннями НБУ, а гривня визнається єдиним законним платіжним засобом на території України. Саме тому емісію не можна сприймати лише як технічний процес друкування банкнот або карбування монет. У правовому сенсі це діяльність, спрямована на забезпечення існування і функціонування єдиного платіжного засобу, який має обов'язкову силу на всій території держави. На мою думку, така конструкція має принципове значення для курсової роботи, оскільки дає змогу показати: правове регулювання емісії пов'язане не тільки з питанням випуску грошей, а й із довірою до національної валюти, стабільністю розрахунків і належним виконанням грошових зобов'язань у державі. Окремої уваги потребує сучасне розширення емісійних повноважень Національного банку України у зв'язку з цифровізацією платіжної сфери. Чинне законодавство вже передбачає можливість випуску цифрових грошей Національного банку, а також пов'язує цю форму емісії з правовим регулюванням, установленим Законом України «Про платіжні послуги». Це свідчить про поступове оновлення нормативної моделі грошового обігу відповідно до сучасних змін у платіжній інфраструктурі та розвитку цифрових фінансових технологій. Водночас основний підхід законодавця залишається незмінним: незалежно від форми існування грошей, виключне право на їх емісію зберігається за НБУ. На мою думку,

така законодавча конструкція є виправданою, оскільки вона поєднує модернізацію фінансової системи з збереженням монопольної ролі центрального банку у сфері грошової емісії.

Таким чином, правове регулювання повноважень НБУ у сфері грошово-кредитної політики та емісії грошей має системний і багаторівневий характер. На конституційному рівні визначено основне функціональне призначення Національного банку, на рівні спеціального закону — розмежовано компетенцію між Радою НБУ та Правлінням, встановлено інструменти грошово-кредитної політики й закріплено виключне право НБУ на емісію гривні та цифрових грошей. Саме в цій сфері, на мою думку, найбільш чітко проявляється особливий статус НБУ як органу, від діяльності якого прямо залежить стабільність національної валюти, належне функціонування грошового обігу та загальна стійкість фінансової системи держави.

2.2. Правове регулювання банківського нагляду, ліцензування та застосування заходів впливу

Правове регулювання банківського нагляду, ліцензування та застосування заходів впливу належить до найважливіших напрямів діяльності НБУ, оскільки саме через ці інструменти забезпечуються стійкість банківської системи, правомірність діяльності банків і належний захист прав та інтересів вкладників і кредиторів. У межах цього напрямку НБУ виступає не лише як центральний банк держави, а й як спеціальний суб'єкт публічного регулювання, який визначає порядок доступу до банківського ринку, здійснює контроль за подальшою діяльністю банків та застосовує правові механізми реагування на порушення. Вихідною нормою у цій сфері є положення Закону України «Про Національний банк України», відповідно до якого Національний банк «здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі» [2].

Саме ця норма формує загальну правову основу всього комплексу повноважень НБУ у відповідній сфері.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» показує, що державне регулювання банківської діяльності не зводиться до одного окремого інструменту. Воно побудоване як цілісна система взаємопов'язаних засобів впливу, до якої входять допуск на ринок, подальший нагляд за діяльністю банку та реагування на допущені порушення. Саме тому банківський нагляд, ліцензування та заходи впливу доцільно розглядати не окремо, а як послідовні елементи єдиного регуляторного механізму. На мою думку, така законодавча конструкція є правильною, оскільки банківська діяльність за своєю природою пов'язана з підвищеним рівнем ризику для широкого кола осіб, а тому потребує спеціального режиму правового контролю як на етапі входу на ринок, так і в процесі подальшого функціонування банку. Водночас у статті 66 прямо передбачено, що до адміністративного регулювання належать, зокрема, «реєстрація банків і ліцензування їх діяльності» [7].

Центральне місце в межах цього підпункту займає банківський нагляд. Його значення полягає не лише у формальній перевірці дотримання нормативних вимог, а в забезпеченні стійкості банківського сектору в цілому. Закон прямо визначає: «Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів» [7]. У цій же статті закріплено, що «банк здійснює банківський нагляд у формі інспекційних перевірок та безвиїзного нагляду» [7]. Отже, законодавець поєднав дві базові форми наглядової діяльності: безпосередню перевірку банку та дистанційне спостереження за його діяльністю. На мою думку, саме це поєднання і робить наглядову модель найбільш ефективною, бо дає змогу НБУ не лише фіксувати вже допущені порушення, а й виявляти ризики до того, як вони переростуть у загрозу для вкладників, кредиторів чи всієї банківської системи. Важливо й те, що сучасний банківський нагляд давно вийшов за межі суто формального контролю за виконанням окремих нормативів: фактично він

орієнтований і на оцінку реального фінансового стану банку, якості управління ризиками та стійкості його бізнес-моделі.

Окремим складником цього напряму є правове регулювання ліцензування банківської діяльності. Його зміст полягає в тому, що здійснення банківської діяльності допускається лише після проходження передбаченої законом процедури, результатом якої є отримання банківської ліцензії. Стаття 19 Закону України «Про банки і банківську діяльність» встановлює: «Юридична особа набуває статусу банку і право на здійснення банківської діяльності після видачі їй банківської ліцензії» [7]. Отже, банківська ліцензія є не просто адміністративним документом, а необхідною юридичною передумовою набуття статусу банку. На мою думку, значення ліцензування полягає насамперед у його превентивній функції. Через цей механізм держава не допускає до банківського ринку суб'єктів, які не відповідають встановленим вимогам або не здатні забезпечити належний рівень фінансової надійності. Саме тому ліцензування слід розглядати як початковий і водночас один із найважливіших елементів банківського регулювання. Його законодавчі засади конкретизуються у Положенні про ліцензування банків, затвердженому постановою НБУ від 22.12.2018 № 149, яке визначає порядок створення банків. Це Положення має важливе практичне значення, оскільки саме на його рівні загальні приписи закону перетворюються на чітку адміністративну процедуру допуску банку до ринку.

Логічним продовженням ліцензування та банківського нагляду є правове регулювання застосування заходів впливу. Його суть полягає в тому, що Національний банк не обмежується лише спостереженням за діяльністю банків чи виявленням порушень, а наділений повноваженнями реагувати на них у юридично визначеній формі. Стаття 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» передбачає, що у разі порушення банками або іншими особами вимог законодавства, нормативно-правових актів, вимог та/або рішень НБУ, а також у разі здійснення ризикової діяльності Національний банк України «має право застосувати

заходи впливу» [7]. На мою думку, саме критерій адекватності є центральним для правильного розуміння цього інституту. Він означає, що заходи впливу не повинні бути автоматичними або суто каральними; їх застосування має бути співмірним характеру порушення, ступеню загрози та меті збереження стабільності банківської системи. У цьому і полягає відмінність правового інституту заходів впливу від звичайної санкційної моделі: у банківській сфері першочерговим є не покарання саме по собі, а усунення ризику і відновлення належного правового стану.

Процедурний бік застосування заходів впливу конкретизується в Положенні про застосування Національним банком України заходів впливу, затвердженому постановою НБУ від 17.08.2012 № 346. Саме цей акт визначає, за яких підстав і в якому порядку Національний банк реалізує свої повноваження щодо застосування відповідних заходів до піднаглядних суб'єктів. Його значення полягає в тому, що він надає цій сфері належної процесуальної визначеності. Без такого підзаконного врегулювання законодавче положення про право НБУ застосовувати заходи впливу залишалося б надто загальним і не забезпечувало б чіткої процедури переходу від встановлення порушення до прийняття офіційного рішення регулятора. У цьому і проявляється одна з характерних рис механізму банківського регулювання: закон визначає загальні засади та межі повноважень Національного банку, тоді як підзаконні акти забезпечують їх практичну реалізацію через детально врегульовану адміністративну процедуру.

Таким чином, правове регулювання банківського нагляду, ліцензування та застосування заходів впливу утворює цілісний і внутрішньо узгоджений механізм реалізації контрольних та регуляторних повноважень Національного банку України. Через ліцензування НБУ визначає межі законного доступу до банківського ринку, через банківський нагляд здійснює постійний контроль за діяльністю банків, а через заходи впливу забезпечує юридичне реагування на порушення та ризикову діяльність. На мою думку, саме в цій сфері найбільш виразно проявляється публічно-правова природа Національного банку як органу, який не лише

встановлює правила функціонування банківської системи, а й забезпечує їх реальне дотримання. У межах теми курсової роботи це має принципове значення, адже показує, як загальний правовий статус НБУ трансформується в конкретні механізми державного впливу на банківський сектор.

2.3. Правове регулювання діяльності НБУ у сфері платіжних систем, валютного регулювання та захисту прав споживачів фінансових послуг

Правове регулювання діяльності НБУ у сфері платіжних систем, валютного регулювання та захисту прав споживачів фінансових послуг є одним із найбільш показових напрямів його сучасної компетенції. Саме в цій частині найвиразніше видно, що НБУ вже не обмежується класичною роллю центрального банку, а виконує значно ширші функції публічного регулятора фінансового ринку. На мою думку, значення цього підпункту полягає в тому, що він дає змогу показати НБУ не лише як інституцію, що впливає на макрофінансову стабільність, а і як орган, від рішень якого безпосередньо залежить повсякденне функціонування платіжної інфраструктури, порядок проведення валютних операцій та рівень захищеності споживача фінансових послуг. Такий підхід повністю відповідає сучасній логіці фінансового законодавства, у якому пруденційне регулювання дедалі тісніше поєднується з поведінковим наглядом і захистом клієнта.

Першим складником цього напрямку є діяльність НБУ у сфері платіжних систем і платіжного ринку. Закон України «Про Національний банк України» прямо закріплює, що Національний банк «здійснює державне регулювання на платіжному ринку» [2]. Це повноваження не є вузько технічним. Із чинної редакції Закону випливає, що НБУ не лише загалом регулює платіжний ринок, а й визначає засади його функціонування, регулює діяльність надавачів платіжних послуг, платіжних систем і технологічних операторів та здійснює нагляд за учасниками цього ринку. Також Закон України «Про платіжні послуги» закладає базову правову основу

регулювання цієї сфери, адже визначає ключові принципи функціонування платіжних систем в Україні, порядок надання платіжних послуг, права та обов'язки учасників платіжного ринку, а також загальні засади нагляду за діяльністю надавачів платіжних послуг і здійснення оверсайта платіжної інфраструктури.

На мою думку, саме така законодавча конструкція є правильною, оскільки платіжна сфера сьогодні вже не може сприйматися лише як допоміжний елемент банківської системи: фактично вона є самостійним об'єктом публічного регулювання, від стабільності якого залежить безперервність фінансового обігу в державі.

Особливо важливо, що правове регулювання платіжного ринку охоплює не лише встановлення правил, а й наглядовий компонент. Із Закону «Про платіжні послуги» випливає, що НБУ здійснює нагляд за діяльністю надавачів платіжних послуг з метою забезпечення дотримання ними пруденційних нормативів, вимог законодавства щодо платіжних операцій, інформаційної безпеки, безперервності надання послуг, відносин із користувачами, а також доступності таких послуг для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Крім того, цей нагляд здійснюється у формі перевірок і безвиїзного нагляду. На мою думку, саме в цій частині найкраще видно, що НБУ вийшов далеко за межі традиційного розуміння платіжної інфраструктури як нейтрального технічного середовища. Законодавець покладає на нього відповідальність не лише за надійність системи, а й за якість правового порядку в ній, включаючи безпечність, безперервність та належне ставлення до користувача.

Другим складником є валютне регулювання та валютний нагляд. Їх правову основу становить Закон України «Про валюту і валютні операції», який визначає засади здійснення валютних операцій і прямо закріплює, що «Органами валютного нагляду відповідно до цього Закону є Національний банк України » [10]. При цьому саме НБУ здійснює валютний нагляд за уповноваженими установами шляхом виїзних перевірок і безвиїзного нагляду та має право застосовувати професійне

судження. На мою думку, це свідчить про суттєву зміну самої моделі валютного регулювання в Україні. Сучасне валютне законодавство вже не спирається переважно на жорстку заборонну логіку, а поєднує свободу валютних операцій із ризик-орієнтованим наглядом. У такій конструкції НБУ виконує ключову роль, оскільки саме він забезпечує баланс між відкритістю валютного ринку та потребою держави зберігати валютну стабільність і контрольованість фінансових потоків.

Третім елементом цього підпункту є захист прав споживачів фінансових послуг. У сучасній моделі правового регулювання це вже не допоміжний напрям, а повноцінна складова компетенції Національного банку. Закон України «Про Національний банк України» прямо встановлює, що НБУ «здійснює захист прав споживачів фінансових послуг» [2]. Крім того, той самий Закон окремо закріплює нагляд НБУ за додержанням законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» цю модель розвиває, оскільки включає до змісту нагляду контроль за додержанням надавачами фінансових послуг законодавства про захист прав споживачів, а також дозволяє регулятору застосовувати професійне судження в цій сфері. На мою думку, саме тут найкраще проявляється зміна акцентів у сучасному фінансовому праві: держава оцінює фінансову установу вже не тільки за її платоспроможністю чи дотриманням нормативів, а й за тим, наскільки добросовісно вона поводить себе щодо клієнта, наскільки зрозуміло розкриває інформацію і чи не створює умов для зловживань. Такий підхід є виправданим, адже фінансова послуга втрачає соціальну цінність, якщо вона формально законна, але фактично ставить споживача у слабке або оманливе становище.

Важливо, що всі три названі напрями діяльності НБУ тісно пов'язані між собою і не можуть ефективно регулюватися окремо. Платіжний ринок нерозривно пов'язаний із правами користувача платіжних послуг; валютні операції часто здійснюються через тих самих фінансових посередників і в межах тієї самої інфраструктури; а захист споживача втрачає сенс, якщо не підкріплений належним

наглядом за платіжною та валютною діяльністю відповідних установ. На мою думку, саме тому концентрація цих повноважень у Національному банку є логічною та виправданою. Один регулятор отримує можливість бачити ринок не фрагментарно, а як єдину систему взаємопов'язаних правовідносин, де технічна надійність, валютна дисципліна та належне ставлення до клієнта утворюють спільний стандарт належного функціонування фінансового ринку.

Отже, правове регулювання діяльності НБУ у сфері платіжних систем, валютного регулювання та захисту прав споживачів фінансових послуг має комплексний, сучасний і внутрішньо узгоджений характер. У сфері платіжного ринку Національний банк формує нормативні засади функціонування платіжної інфраструктури та здійснює нагляд за її учасниками, у валютній сфері — реалізує регуляторні та наглядові повноваження щодо валютних операцій та уповноважених установ, а у сфері захисту прав споживачів — контролює дотримання фінансовими установами стандартів належної поведінки щодо клієнтів. На мою думку, саме цей підпункт особливо переконливо демонструє, що сучасний Національний банк України є не лише центральним банком у вузькому значенні, а й ключовим багатофункціональним регулятором значної частини фінансового ринку. Такий висновок повністю відповідає темі підпункту, логіці другого розділу курсової роботи та змісту чинного законодавства.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

3.1. Актуальні проблеми реалізації повноважень НБУ в сучасних умовах

Актуальні проблеми реалізації повноважень Національного банку України в сучасних умовах потрібно оцінювати не ізольовано, а в контексті тих реальних змін, які відбулися у фінансовій системі держави. Сьогодні НБУ діє в умовах війни, структурної перебудови економіки, цифровізації фінансового ринку, розширення власної компетенції та постійного оновлення регуляторного середовища. Саме тому питання полягає вже не лише в тому, які повноваження закріплені за Національним банком формально, а й у тому, наскільки ефективно він здатний реалізувати їх у складному й мінливому середовищі. На мою думку, сучасний етап діяльності НБУ характеризується тим, що одна й та сама інституція змушена одночасно вирішувати завдання фінансової стабільності, валютної рівноваги, розвитку платіжної інфраструктури, нагляду за ринком і захисту споживача, а це неминуче ускладнює практичну реалізацію її повноважень.

Першою актуальною проблемою є забезпечення належного балансу між незалежністю Національного банку та його публічною підзвітністю. Закон України «Про Національний банк України» одночасно закріплює підзвітність НБУ Президенту України та Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень і встановлює гарантію невторчання у виконання функцій та повноважень Національного банку поза межами, визначеними Конституцією та законом. Така модель є правильною за своєю природою, адже без інституційної незалежності центральний банк не може послідовно проводити грошово-кредитну політику або приймати непопулярні, але необхідні рішення. Однак у сучасних умовах саме ця модель стає джерелом практичного напруження: чим вагомішими є рішення НБУ для державних фінансів, валютного ринку, банківської системи та

населення, тим сильнішим є суспільний запит на їх пояснюваність, публічність і швидке обґрунтування. На мою думку, проблема полягає не в самій незалежності НБУ, а в тому, що в умовах кризи традиційних гарантій автономії вже недостатньо без паралельного посилення стандартів прозорості та комунікації.

Другою проблемою є істотне розширення предмета компетенції Національного банку. Із чинного законодавства випливає, що НБУ сьогодні поєднує монетарні, банківські наглядові, платіжні, валютні та поведінкові повноваження, включаючи захист прав споживачів фінансових послуг. Така концентрація функцій дає очевидну перевагу у вигляді цілісного бачення фінансового ринку, проте одночасно створює серйозне регуляторне навантаження на один орган. На мою думку, саме в цьому полягає одна з головних сучасних складностей: Національний банк повинен діяти одночасно в різних правових логіках — як монетарний центр, орган банківського нагляду, регулятор платіжного ринку, орган валютного контролю і суб'єкт захисту прав споживачів. Чим ширшою стає компетенція НБУ, тим більшої внутрішньої узгодженості потребує його правозастосовна практика. Без цього виникає ризик того, що окремі напрями регулювання будуть розвиватися нерівномірно, а сам регулятор поступово ставатиме нормативно перевантаженим.

Третьою проблемою є ускладнення процедурної реалізації повноважень НБУ. Закон України «Про адміністративну процедуру» задає загальні стандарти прийняття та виконання адміністративних актів, однак сфера діяльності Національного банку одночасно регулюється великим масивом спеціального банківського, валютного, платіжного та фінансового законодавства, а також численними підзаконними актами самого НБУ. На мою думку, складність тут полягає в тому, що формально широкі й детально виписані повноваження не завжди автоматично означають простоту їх реалізації. Чим більше спеціальних процедур, винятків і секторальних правил, тим вищими стають вимоги до їх внутрішньої узгодженості. Якщо ж така узгодженість є недостатньою, це ускладнює прогнозованість рішень НБУ для учасників ринку і знижує загальну якість

правозастосування. Тому в сучасних умовах проблема реалізації повноважень НБУ полягає не лише в змісті його компетенції, а й у складності процедурного механізму, через який ця компетенція втілюється.

Четвертою проблемою є складність реалізації валютних повноважень НБУ в умовах необхідності одночасно підтримувати валютну стабільність і не перешкоджати економічній активності. Закон України «Про валюту і валютні операції» побудований на ідеї свободи валютних операцій у поєднанні з валютним наглядом, а Національний банк визначений одним з органів такого нагляду щодо уповноважених установ. На мою думку, саме у валютній сфері найвиразніше виявляється напруга між лібералізацією і контролем. Надмірно жорсткий режим обмежень може стримувати зовнішньоекономічну активність і погіршувати умови для бізнесу, тоді як надто швидке послаблення правил здатне створювати додатковий тиск на валютний ринок і фінансову стабільність. Через це реальна проблема полягає не стільки в наявності або відсутності повноважень у НБУ, скільки в складності їх оптимального використання в кожному конкретний момент.

П'ятою проблемою є випереджальний розвиток цифрових фінансових технологій порівняно з традиційними моделями правового регулювання. Законодавство у сфері платіжних послуг уже закріплює за НБУ повноваження щодо державного регулювання на платіжному ринку, нагляду за діяльністю його учасників та оверсайта платіжної інфраструктури. Водночас розвиток цифрових платіжних сервісів, дистанційного обслуговування, складних технологічних рішень і нових форм функціонування грошей постійно створює для Національного банку нові виклики. На мою думку, проблема тут полягає в тому, що регулятор більше не може обмежуватися реакцією на вже сформовані порушення або усталені бізнес-моделі. У цифровому середовищі він змушений діяти на випередження, формуючи таке правове середовище, яке одночасно не стримує інноваційність і водночас не допускає зростання технічних, кібернетичних та поведінкових ризиків. Саме тому

цифровізація є не лише новою сферою діяльності НБУ, а й постійним джерелом регуляторного ускладнення.

Шостою проблемою є практична ефективність реалізації повноважень НБУ у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. Чинне законодавство прямо покладає на Національний банк функції щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, а законодавство про фінансові послуги пов'язує державне регулювання в цій сфері із захистом прав і законних інтересів клієнтів. Проте сама наявність повноваження ще не означає автоматичної ефективності його реалізації. На мою думку, найбільша складність полягає в тому, що сучасний споживач взаємодіє з ринком через складні продукти, цифрові канали, стандартизовані договори та нерівність інформації між установою і клієнтом. За таких умов формальний контроль за дотриманням правил є недостатнім. Реальний захист можливий лише тоді, коли НБУ забезпечує не тільки нагляд за законністю, а й формує та підтримує стандарти прозорості, зрозумілості умов послуг, належного інформування й добросовісної поведінки фінансових установ. Саме в цьому, на мою думку, полягає одна з найскладніших сучасних проблем реалізації його повноважень.

Показово, що сам Національний банк офіційно визнає зміну умов, у яких він реалізує свою стратегію. На офіційній сторінці НБУ прямо зазначено: «Стратегію Національного банку до 2025 року було змінено у 2023 році у зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням росії» [26]. На мою думку, ця теза має принципове значення для всього підпункту, оскільки вона підтверджує: сучасні проблеми реалізації повноважень НБУ не є штучно сформульованими у науковому аналізі, а випливають із реально визнаної самим регулятором зміни середовища його діяльності. Саме тому оцінка повноважень Національного банку в сучасних умовах повинна будуватися не лише на формальному переліку його прав і обов'язків, а й на розумінні того, як саме війна, технологічні зміни та розширення регуляторного поля трансформують практику їх реалізації.

Отже, актуальні проблеми реалізації повноважень НБУ в сучасних умовах полягають насамперед у необхідності зберігати баланс між незалежністю та підзвітністю, ефективно реалізовувати розширену й складну компетенцію, забезпечувати процедурну узгодженість правозастосування, підтримувати валютну стабільність без надмірного стримування економічної активності, вчасно реагувати на цифровізацію фінансового ринку та забезпечувати не формальний, а реальний захист прав споживачів фінансових послуг. На мою думку, саме ці проблеми сьогодні найбільш повно відображають сучасний етап діяльності Національного банку України. Вони не свідчать про хибність чинної моделі, але переконливо показують, що її подальше вдосконалення має ґрунтуватися на поєднанні інституційної стабільності, гнучкості правового механізму та більшої процедурної визначеності.

3.2. Адаптація правового регулювання діяльності НБУ до європейських стандартів

Адаптація правового регулювання діяльності Національного банку України до європейських стандартів є одним із визначальних напрямів трансформації українського фінансового права. У контексті діяльності НБУ такий процес означає не лише формальне оновлення окремих законів чи підзаконних актів, а значно глибшу перебудову всієї моделі правового регулювання. На мою думку, його зміст полягає в поступовому переході до системи, у якій ключове значення мають інституційна незалежність центрального банку, правова визначеність його мандата, ризик-орієнтований нагляд, прозорість регуляторних рішень, належний захист споживача та сумісність національного фінансового ринку з правилами Європейського Союзу. Саме тому адаптацію діяльності НБУ до європейських стандартів слід розглядати не як вузький технічний процес, а як один із базових напрямів модернізації всієї системи фінансового регулювання в Україні.

Нормативною основою такого процесу є передусім Угода про асоціацію між Україною та ЄС. У статті 133 цієї Угоди прямо передбачено: «Україна забезпечить поступове приведення у відповідність своїх чинних законів та майбутнього законодавства до *acquis* ЄС» [12]. Не менш важливим є положення статті 127, відповідно до якого «Кожна Сторона докладає необхідних зусиль для забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду» [12]. На мою думку, саме ці норми становлять вихідну юридичну основу для характеристики європейського вектора діяльності НБУ. Вони свідчать, що адаптація у цій сфері є не політичним побажанням, а міжнародно-правовим обов'язком України, який прямо впливає на зміст законодавства про банківське регулювання, платіжний ринок, валютний нагляд, небанківські фінансові послуги та захист прав споживачів.

Перший вимір цієї адаптації є інституційним. Європейський стандарт у сфері центрального банкінгу виходить із того, що центральний банк повинен бути достатньо незалежним для реалізації свого основного мандата, але водночас діяти в межах чітко визначеної, прозорої та правово контрольованої системи повноважень. Українське законодавство про НБУ вже містить ключові елементи такої моделі: особливий статус Національного банку, його основну функцію щодо забезпечення стабільності грошової одиниці, гарантії невторчання та спеціальну модель підзвітності. На мою думку, у цій частині адаптація до європейських стандартів не означає механічного копіювання чужої конструкції, а полягає у зміцненні вже закладених у національному праві інституційних принципів. Іншими словами, йдеться про те, щоб українська модель функціонування НБУ дедалі більше відповідала європейському розумінню центрального банку як незалежного, але процедурно й нормативно чітко врегульованого органу публічної влади.

Другий вимір адаптації пов'язаний із банківським регулюванням та надглядом. Саме у цій сфері зближення українського законодавства з правом ЄС є найбільш системним. На офіційному сайті НБУ за підсумками двосторонньої зустрічі з Європейською комісією в межах скринінгу за переговорним розділом 9 «Фінансові

послуги» зазначено, що «рівень наближення українського банківського сектору до правил ЄС є достатньо високим» [27], а також що «у банківському секторі ми маємо достатньо високий показник відповідності регулювання нормам ЄС – понад 74% за результатами самооцінки» [27]. На мою думку, ці формулювання мають особливу цінність саме для підпункту про адаптацію, оскільки вони вказують не просто на загальний проєвропейський курс, а на наявність уже вимірюваного рівня нормативного зближення. Це означає, що адаптація банківського регулювання в Україні вже відбувається як практичний процес наближення до європейських вимог щодо капіталу, управління ризиками, внутрішнього контролю, звітності та наглядових підходів.

Третій вимір адаптації охоплює ширший фінансовий ринок, зокрема небанківський сектор, страхування, ринки капіталу та правила корпоративного управління. У Стратегії розвитку фінансового сектору України прямо зазначено: «Комплексне врегулювання відносин на ринку передбачає імплементацію міжнародних стандартів IAIS, IOPS та IOSCO, а також вимог актів права ЄС» [29]. На мою думку, саме ця теза найкраще показує, що адаптація діяльності НБУ до європейських стандартів має міжсекторальний характер. Вона охоплює не лише класичний банківський нагляд, а й усе правове поле, в межах якого НБУ сьогодні здійснює регуляторні та наглядові повноваження. Саме тому нові закони України про фінансові послуги, страхування, кредитні спілки та підзаконні акти НБУ доцільно оцінювати не окремо, а як елементи єдиного процесу європейського зближення фінансового законодавства.

Не менш важливим є і процедурний вимір адаптації. Європейські стандарти у сфері фінансових послуг пов'язані не тільки зі змістом матеріальних норм, а й із якістю регуляторного процесу: прозорістю рішень, їх передбачуваністю, пропорційністю та процедурною узгодженістю. На мою думку, саме цей аспект часто недооцінюється. Насправді адаптувати діяльність НБУ до європейських стандартів означає не лише змінити окремі закони чи запровадити нові категорії, а

й забезпечити такий стиль правозастосування, у якому рішення регулятора будуть юридично чіткими, структурованими та зрозумілими для учасників ринку. Для НБУ це має особливе значення, оскільки саме він перетворює загальні норми законодавства на конкретну практику нагляду, авторизації, ліцензування, регуляторного реагування та захисту прав споживачів.

Водночас адаптацію правового регулювання діяльності НБУ до європейських стандартів не слід сприймати як завершений етап. Її сутнісною ознакою є поступовість і багаторівневність. На мою думку, це свідчить про принципово важливу річ: НБУ сьогодні є не просто об'єктом євроінтеграційної адаптації, а одним із головних суб'єктів її практичної реалізації. Саме він має системно перебудовувати нормативну основу та практику регулювання таким чином, щоб вони ставали сумісними з правом ЄС і водночас залишалися функціональними в українських умовах. Отже, адаптація правового регулювання діяльності НБУ до європейських стандартів є комплексним, послідовним і багаторівневим процесом, що охоплює міжнародно-правові зобов'язання України, зміцнення інституційної моделі центрального банку, наближення банківського, платіжного, валютного та небанківського регулювання до *acquis* ЄС, а також зміну самої логіки регуляторної діяльності. На мою думку, головне полягає в тому, що цей процес уже не має суто декларативного характеру: він проявляється в конкретних законодавчих змінах, у перегляді підзаконної бази НБУ, у практиці скринінгу та в офіційно визначених напрямках подальшого зближення з правом ЄС. Саме тому адаптацію діяльності НБУ до європейських стандартів слід оцінювати як один із визначальних напрямів розвитку українського фінансового права і як одну з ключових передумов інтеграції України до фінансового простору Європейського Союзу.

3.3. Напрями вдосконалення законодавства та практики діяльності Національного банку України

Напрями вдосконалення законодавства та практики діяльності Національного банку України мають визначатися з урахуванням тих проблем, які виникають під час реалізації його повноважень у сучасних умовах. Тому в межах цього підпункту доцільно зосередитися не на повторному описі вже виявлених труднощів, а на визначенні конкретних векторів їх подолання. На мою думку, головною вимогою до подальшого розвитку законодавства про НБУ є не збільшення кількості нормативних приписів, а підвищення якості правового регулювання, його внутрішньої узгодженості, процедурної визначеності та здатності відповідати сучасним викликам фінансового ринку. Саме такий підхід найбільше відповідає статусу НБУ як ключового суб'єкта публічного регулювання у фінансовій сфері. Першим напрямом вдосконалення є подальша систематизація та внутрішня узгодженість законодавства, яке регулює діяльність НБУ. Чинна правова модель побудована на поєднанні Закону України «Про Національний банк України», спеціальних законів у банківській, платіжній, валютній та фінансовій сферах, а також великої кількості підзаконних актів самого НБУ. Така конструкція є об'єктивно необхідною, однак водночас створює ризик нормативної фрагментарності. Сам Закон України «Про Національний банк України» прямо передбачає, що акти НБУ видаються з питань, віднесених до його повноважень, а «Вони не можуть суперечити законам України та іншим законодавчим актам України» [2]. На мою думку, саме з цього положення випливає один із базових напрямів удосконалення: подальше упорядкування нормативного масиву, за якого спеціальні закони, підзаконні акти НБУ та процедурні норми не дублюють одне одного і не створюють колізій у правозастосуванні. Для курсової роботи важливо підкреслити, що якісне регулювання в цій сфері означає не більшу кількість актів, а їх кращу структуру, послідовність і взаємну сумісність.

Другим напрямом є вдосконалення процедурної сторони діяльності Національного банку. У сучасних умовах саме процедура дедалі більше визначає якість реалізації повноважень регулятора. Закон України «Про адміністративну процедуру» встановлює загальні правила прийняття та виконання адміністративних актів, а отже, створює важливу основу для підвищення стандартів діяльності органів публічної адміністрації, у тому числі й у тих випадках, коли рішення приймає НБУ. На мою думку, подальший розвиток законодавства про діяльність Національного банку має відбуватися таким чином, щоб спеціальні фінансові процедури дедалі чіткіше узгоджувалися із загальними вимогами належної адміністративної процедури: мотивованістю рішень, передбачуваністю строків, належним інформуванням адресата, зрозумілим порядком оскарження та достатніми гарантіями участі особи у вирішенні її справи. Особливо важливо це для сфер ліцензування, авторизації, застосування заходів впливу та інших індивідуальних рішень НБУ. На мою думку, саме тут проходить межа між формально законним регулюванням і справді якісною регуляторною практикою.

Третім напрямом є подальше поглиблення адаптації законодавства про діяльність НБУ до європейських стандартів. Угода про асоціацію прямо передбачає: «Україна забезпечить поступове приведення у відповідність своїх чинних законів та майбутнього законодавства до *acquis* ЄС» [12]. На мою думку, у площині вдосконалення законодавства це означає, що пріоритетом мають бути не загальні декларації про євроінтеграцію, а конкретні напрями зближення: інституційна модель центрального банку, пруденційне регулювання, платіжний ринок, валютний нагляд, захист прав споживачів фінансових послуг, прозорість і пропорційність регуляторних рішень. Офіційні матеріали НБУ вже підтверджують суттєвий рівень зближення у сфері фінансових послуг та визначають подальші плани імплементації актів права ЄС. Тому, на мою думку, вдосконалення законодавства має полягати не у зміні напряму розвитку, а в поглибленні й завершенні тих етапів адаптації, які вже розпочаті.

Четвертим напрямом є вдосконалення регулювання діяльності НБУ на платіжному ринку та у сфері цифрових фінансових технологій. Сучасний фінансовий ринок розвивається швидше, ніж усталюються правові механізми його регулювання, а тому саме ця сфера потребує особливої уваги. У Стратегії розвитку фінансового сектору України прямо зазначено: «Ураховуючи отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС, ми також працюємо над приєднанням нашої країни до Єдиної зони платежів у євро (SEPA). Це забезпечить гармонізацію наших платіжних стандартів із правилами ЄС...» [28]. Це свідчить, що вдосконалення законодавства у сфері платіжного ринку має бути пов'язане не лише з внутрішніми потребами ринку, а й із європейською інтеграцією платіжної інфраструктури України. На мою думку, подальший розвиток у цій сфері повинен поєднувати технологічну нейтральність законодавства, підвищені вимоги до інформаційної та кібербезпеки, чіткіші правила нагляду та належні гарантії для користувачів платіжних послуг. Інакше кажучи, право має не просто реагувати на вже сформовані цифрові практики, а створювати для них стабільні й передбачувані умови розвитку.

П'ятим напрямом є посилення поведінкового нагляду та реального захисту прав споживачів фінансових послуг. Чинне законодавство вже закріплює за НБУ відповідні повноваження, однак сучасний фінансовий ринок показує, що формального контролю за дотриманням правил недостатньо. На мою думку, вдосконалення тут має відбуватися щонайменше у двох площинах. По-перше, потрібно й далі розвивати вимоги до прозорого інформування клієнта, зрозумілості умов договорів та недопущення недобросовісної поведінки фінансових установ. По-друге, необхідно забезпечити, щоб сама практика реагування НБУ на порушення у цій сфері була послідовною, зрозумілою і такою, що реально формує стандарти належної ринкової поведінки. На мою думку, саме цей напрям стане одним із головних показників якості діяльності НБУ в найближчі роки, оскільки довіра до фінансового ринку дедалі більше залежить не лише від стійкості установ, а й від справедливості їх взаємодії зі споживачем.

Шостим напрямом є вдосконалення практики прозорості та комунікації НБУ без послаблення його інституційної незалежності. У Річному звіті НБУ за 2024 рік прямо зазначено: «Прозорість та відкритість Національного банку є тим важливим активом, який допомагає зберігати довіру громадян України, до наших рішень» [29]. На мою думку, це положення має принципове значення для всієї теми курсової, оскільки показує: ефективність діяльності центрального банку сьогодні залежить не лише від якості правових норм, а й від якості комунікації. Для НБУ, рішення якого впливають на валютний ринок, інфляційні очікування, кредитування та поведінку учасників фінансового ринку, прозорість уже є не додатковою перевагою, а необхідною умовою результативності. Саме тому подальше вдосконалення практики діяльності НБУ має включати краще мотивування рішень, зрозуміліше пояснення регуляторних змін і послідовніше інформування ринку про логіку дій регулятора.

Отже, напрями вдосконалення законодавства та практики діяльності Національного банку України мають охоплювати насамперед систематизацію нормативної бази, посилення процедурної визначеності рішень НБУ, подальше зближення з *acquis* ЄС, модернізацію регулювання платіжного ринку та цифрового середовища, розвиток поведінкового нагляду й захисту прав споживачів, а також зміцнення прозорості та комунікації без шкоди для інституційної незалежності центрального банку. На мою думку, саме така модель вдосконалення найбільше відповідає сучасному етапу розвитку НБУ, оскільки вона поєднує стабільність його правового статусу з необхідною гнучкістю нормативної та практичної діяльності. Саме в цьому і полягає реальний зміст подальшого розвитку законодавства про НБУ: не в зміні природи Національного банку, а в підвищенні якості регулювання та ефективності реалізації вже наданих йому повноважень.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що НБУ займає спеціальне місце в системі органів державної влади, оскільки поєднує ознаки центрального банку держави, особливого центрального органу державного управління та спеціального публічно-правового інституту у фінансовій сфері. Його правовий статус не може розкриватися лише через окремі повноваження, адже він визначається також характером його функцій, рівнем самостійності та місцем у механізмі держави. З'ясовано, що джерела правового регулювання діяльності НБУ утворюють цілісну багаторівневу систему, основу якої становлять Конституція України та Закон України «Про Національний банк України», а змістовне наповнення забезпечують спеціальні закони, міжнародноправові акти та нормативно- правові акти самого НБУ. Це свідчить про комплексний характер правового регулювання його діяльності.

Встановлено, що принципи, функції та основні завдання НБУ є взаємопов'язаними складовими його правового статусу. Основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України, а інші його функції пов'язані з грошово-кредитною політикою, банківським наглядом, платіжним ринком, валютним регулюванням та захистом прав споживачів фінансових послуг. Завдання НБУ спрямовані на підтримання цінової та фінансової стабільності, стійкості банківської системи та належного функціонування фінансового ринку.

Дослідження основних напрямів правового регулювання діяльності НБУ дало підстави дійти висновку, що у сфері грошово-кредитної політики та емісії грошей Національний банк реалізує одну з ключових ознак фінансового суверенітету держави. У сфері банківського нагляду, ліцензування та застосування заходів впливу НБУ виступає як орган, який забезпечує законність функціонування банківської системи та реагує на порушення у межах наданих йому повноважень. У сфері

платіжних систем, валютного регулювання та захисту прав споживачів фінансових послуг Національний банк виконує ширшу роль багатофункціонального регулятора фінансового ринку. Разом із тим встановлено, що реалізація повноважень НБУ в сучасних умовах ускладнюється низкою факторів, серед яких особливе значення мають необхідність збереження балансу між незалежністю та підзвітністю, розширення компетенції НБУ, ускладнення процедурної реалізації його рішень, розвиток цифрових фінансових технологій, а також потреба в більш дієвому захисті прав споживачів фінансових послуг.

Окремо обґрунтовано, що важливим напрямом розвитку законодавства є адаптація правового регулювання діяльності НБУ до європейських стандартів. Така адаптація повинна охоплювати не лише формальне наближення законодавства до *acquis* ЄС, а й удосконалення інституційної моделі центрального банку, наглядових механізмів, платіжного ринку, процедурної сторони регулювання та підходів до захисту споживача.

Узагальнюючи результати дослідження, можна дійти висновку, що подальше вдосконалення законодавства та практики діяльності НБУ має бути спрямоване на систематизацію нормативної бази, підвищення процедурної визначеності рішень НБУ, розвиток регулювання цифрового фінансового середовища, посилення поведінкового нагляду, зміцнення прозорості діяльності регулятора та поглиблення європейської інтеграції у фінансовій сфері. Саме такий підхід найбільше відповідає сучасним потребам держави та ролі Національного банку України у забезпеченні фінансової стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14>
3. Банківська система : підручник / за ред. М. Крупки. 2-ге вид. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 524 с. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/Bank_Syst_PIDRUCH_Krupka_Andrushchak_Paitra_2023.pdf
4. Сокалюк Д. В. Конституційне закріплення ролі центрального банку на прикладі України, Республіки Болгарія та Республіки Польща. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С. 88–90. URL: https://www.lsej.org.ua/4_2024/18.pdf
5. Сорока Л. В., Куркова К. М., Панченко О. І. Адміністративно-правовий статус Національного банку України як регулятора у сфері ринків небанківських фінансових послуг. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 2. С. 324–327. URL: https://lsej.org.ua/2_2025/77.pdf
6. Шевченко О. В., Севастьяненко О. В. Регуляторна функція Національного банку України як органу державного управління. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 89, ч. 3. С. 159–163. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/336617/325252>
7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
8. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1953-20>
9. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1591-20>

10. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2473-19>
11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20>
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011
13. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2073-20>
14. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1909-20>
15. Про кредитні спілки : Закон України від 14.07.2023 № 3254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3254-20>
16. Про затвердження Положення про ліцензування банків : Постанова Національного банку України від 22.12.2018 № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0149500-18>
17. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Національного банку України від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0064500-18>
18. Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах : Постанова Національного банку України від 02.07.2019 № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0088500-19>
19. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу : Постанова Національного банку України від 17.08.2012 № 346. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1590-12>

20. Про затвердження Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг : Постанова Національного банку України від 29.12.2023 № 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0199500-23>

21. Про затвердження Положення про організацію та проведення інспекційних перевірок на ринках небанківських фінансових послуг : Постанова Національного банку України від 20.12.2023 № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0167500-23>

22. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг : Постанова Національного банку України від 25.12.2023 № 183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0183500-23>

23. Про затвердження Положення про порядок здійснення адміністративного провадження, загальні вимоги до документів і порядок їх подання до Національного банку України в межах окремих процедур та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України : Постанова Національного банку України від 29.12.2023 № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0200500-23>

24. Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика : Постанова Національного банку України від 27.12.2023 № 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0194500-23>

25. Про затвердження Положення про вимоги до системи корпоративного управління та системи внутрішнього контролю фінансової компанії та Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України : Постанова Національного банку України від 27.12.2024 № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0185500-24>

26. Стратегія Національного банку. Національний банк України : офіц. вебсайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy>

27. Національний банк у межах скринінгу представив Європейській комісії оцінку наближення національного законодавства до актів права ЄС в сфері фінансових послуг. Національний банк України : офіц. вебсайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-mejah-skriningu-predstaviv-yevropeyskiy-komisiyi-otsinku-nablijennya-natsionalnogo-zakonodavstva-do-aktiv-prava-yes-v-sferi-finansovih-poslug>

28. Стратегія розвитку фінансового сектору України. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf

29. Річний звіт 2024. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2024.pdf?v=13